

CATEGORIILE GRAMATICALE DE PERSOANĂ ȘI NUMĂR ÎN UNELE
TEXTE ROMÂNEȘTI

DE

C. DIMITRIU

1. În încheierea studiului comparativ al verbului din *Codicele popii Bratul* (= CPB), *Codicele Voronețean* (= CV), *Tetraevanghelul* lui Coresi (= CT) și *Baltagul* lui M. Sadoveanu (= SB), ne oprim asupra categoriilor gramaticale de persoană și număr¹.

Lăsînd la o parte infinitivul și gerunziul², frecvența — pe persoane și numere — a tuturor celorlalte forme flexionare ale verbului de la modurile personale se poate urmări în tabelul 1.

Ceea ce se poate constata din acest tabel este că — evident, în legătură cu maniera de comunicare dominant epică din textele avute în vedere — persoana a III-a (singular și plural) este cel mai mult întrebuințată, reprezentînd între cca 68% în CV și cca 75% în CPB, CT și SB. Prin comparație cu persoana a III-a, persoanele I și a II-a (singular și plural) au o frecvență mult mai mică, aceasta fiind cuprinsă, la persoana I, între cca 9% în CT și cca 16% în SB, iar la persoana a II-a între cca 10% în SB și cca 17% în CV. Diferențele — de obicei de amănunt — dintre textele cercetate în privința frecvenței uneia sau alteia dintre persoanele verbului se explică prin faptul că operele avute în vedere nu sînt unitare: intervenția directă a personajelor în SB (vezi p. 514 ș.u.) motivează numărul ceva mai mare de ocurențe ale persoane

¹ Pentru alte studii comparative în legătură cu verbul, vezi trimiterile pe care le facem în nota a doua din lucrarea noastră *Frecvența timpurilor în unele texte românești*, AUL, XXVII, 1981, p. 57.

² În ceea ce ne privește, considerăm că din grupa formelor verbale personale fac parte și infinitivul și gerunziul (vezi C. Dimitriu, *Gramatica limbii române explicată. Morfologia*, Iași, „Junimea”, 1979, p. 275—293). În tabel, însă, nu includem infinitivul și gerunziul, întrucît la aceste moduri persoana și numărul sînt marcate în majoritatea cazurilor prin context și numai uneori prin pronumele reflexiv neaccentuat. Astfel, la infinitiv pronumele reflexiv marchează persoana în 38 (12,41%) exemple în CPB, 12 (13,18%) exemple în CV, 33 (11,07%) exemple în CT și 25 (12,50%) exemple în SB, față de contextul prin care este marcată persoana în 269 (87,62%) exemple în CPB, 79 (86,81%) exemple în CV, 265 (88,92%) exemple în CT și 175 (87,50%) exemple în SB. În același sens, la gerunziu persoana este marcată prin pronumele reflexiv neaccentuat numai în 38 (11,87%) exemple în CPB, 17 (12,59%) exemple în CV, 26 (11,81%) exemple în CT și 59 (15,13%) exemple în SB, comparativ cu contextul care marchează persoana în 282 (88,12%) exemple în CPB, 118 (87,40%) exemple în CV, 194 (88,18%) exemple în CT și 331 (84,87%) exemple în SB.

I sg.	CPB	218	6	84	11	--	25	--	22	--	2	--	--	--	368(6,57%)
	CV	87	15	51	7	--	10	--	24	--	4	--	--	--	199(8,74%)
	CT	510	19	93	92	--	195	--	101	1	6	3	--	--	1 020(7,51%)
	SB	414	41	--	179	--	53	--	144	--	26	1	--	--	858(12,35%)
II sg.	CPE	54	1	22	12	--	16	--	62	--	3	--	--	--	293(5,23%)
	CV	91	1	14	2	--	1	--	21	--	2	--	--	--	189(8,31%)
	CT	254	10	31	59	--	82	--	79	1	12	1	--	--	950(7,00%)
	SB	182	12	--	60	--	21	--	132	--	4	--	--	--	528(7,60%)
III sg.	CPB	1 048	315	1 452	69	5	155	1	201	--	16	--	3	--	2 968(53,03%)
	CV	372	128	305	28	--	56	--	98	1	8	--	--	--	1 038(46,52%)
	CT	1 559	957	3 261	185	73	753	4	542	1	75	5	--	--	7 438(54,82%)
	SB	904	795	969	747	165	71	--	567	21	72	31	--	12	4 363(62,85%)
I pl.	CPB	172	8	74	15	--	20	--	55	--	9	--	--	--	355(6,34%)
	CV	35	9	67	--	--	5	--	17	--	2	--	--	--	135(5,93%)
	CT	78	1	8	22	--	28	--	48	2	6	2	--	--	195(1,43%)
	SB	154	9	--	28	--	33	--	54	--	4	--	--	--	282(4,05%)
II pl.	CPB	131	1	49	15	--	21	--	51	--	5	--	--	--	426(7,61%)
	CV	75	--	19	1	--	9	--	22	1	1	--	--	--	203(8,92%)
	CT	282	6	43	46	--	192	1	102	4	27	4	--	--	1 161(8,56%)
	SB	50	--	--	20	--	9	--	49	--	--	--	--	--	137(1,97%)
III pl.	CPB	246	150	574	27	4	66	--	115	--	4	--	--	--	1 186(21,19%)
	CV	138	66	172	10	6	42	--	55	--	1	1	--	--	490(21,54%)
	CT	380	355	1 423	43	31	321	1	234	--	11	2	--	--	2 803(20,67%)
	SB	156	147	79	228	33	54	--	68	--	8	--	--	3	777(11,18%)

I singular în această operă; nararea unor fapte din vechime explică frecvența redusă a persoanei I (mai ales plural, dar și singular) în CT^o ș.a.m.d.

2. Mărcile pentru categoriile gramaticale de persoană și număr de la verb pot fi alit aglutinate cu verbul, cit și neaglutinate.

Cea mai răspândită marcă aglutinată pentru persoană și număr la verb (apare — însoțită sau nu de alte mărci — la toate timpurile simple) este desinența. Această marcă permite distincția între toate textele vechi cercetate considerate global, unde desinențele au de obicei mai multe variante fonetice sau grafice, și textul modern, în care, cu foarte rare excepții, desinențele nu cunosc variante fonetice sau grafice. Trecînd peste persoana I singular de la prezentul indicativului și al conjunctivului², la persoana a II-a singular a prezentului indicativ și conjunctiv, la care adăugăm și pe aceea a imperativului, desinențele cunosc cîteva variante în textele vechi. Desinența cu cea mai mare frecvență este aici *-i*: *cețesti*, CPB, 89/9; *crezi!*, CPB, 243/7; *vezi*, CV, 44/9; *eși* I, CV, 42/1; *aduni*, CT, 56^r4; *vezi* I, CT, 14^r8 etc. În legătură cu această desinență notăm unele chestiuni de grafie: lăsînd la o parte corectarea, insuficient de clară, a lui *-s* în *-n* la *crezi*, CPB, 438/16, tot în CPB se pune problema interpretării grafiei etajate *ск...иѣ*, 452/1, care poate reprezenta sau forma *să fiini*, adică cu păstrarea consoanei urmate de *-i*³, sau o greșeală de scriere, și anume, *и* în loc de *н*, așadar *să fii*. De asemenea în CPB găsim grafia *се ешк*, 174/8, care, datorită faptului că apare alături de *ешн* (поржнческѣ-ци...се ешк...ешн ешн 174/6—8), ne-ar permite să-l considerăm pe *-к* ca reprezentînd un *-ă*, deci *să eșă*. Grafia *ешк* I (= *eșă* I) apare și în CT, 77^r17, la imperativ.

Cea de a doua desinență comună persoanei a II-a singular de la prezentul indicativ și conjunctiv și de la imperativ este *-н*, aceasta întîlnindu-se mai rar, numai la verbele cu radicalii terminați în *c* sau *g* (în această situație, grafia *c* sau *g* + *i* trimite la *ĉ* și, respectiv, *ǵ*): *bagi* (= *baĝ*), CPB, 186/20; *treci* I (= *trecĉ*), CPB, 171/6, CV, 18/9; *faci* (= *faĉ*), CV, 120/12^{1/2}; *să arunci* (= *să arunĉ*), CT, 84^r24, *fugi* (= *fuĝ*), CT, 3^r22 etc.

Despre desinența *-ø* se poate vorbi și numai la persoana a II-a singular a imperativului negativ (în opoziție cu desinența *-fi* de la persoana a II-a plural a imperativului negativ și pozitiv)⁴: *nu spurca*, CPB, 108/6, *nu ucide*, CV, 118/14, *nu ispiti*, CT, 120^v4 etc.

Pe lângă aceste desinențe comune, numai la persoana a II-a singular a imperativului pozitiv apar și alte desinențe (unele întîlnite și la persoana a

² În legătură cu diferențele privitoare la perfectul simplu între textele vechi cercetate (unde folosirea sa masivă ne dă dreptul să apreciem că acest timp va fi aparținut normei) și textul modern (unde putem vorbi doar de „perfectul simplu narativ”), vezi C. Dimitriu, *Considerații în legătură cu cat goriile gramaticale de persoană și număr la verb*, în vol. *Alexandru Philippide. 50 de ani de la moarte*, Iași, 1983, p. 91—92. Vezi de asemenea acest articol, p. 92—93, unde, susținînd că așa-numitul conjunctiv etimologic a evoluat în imperativ de persoana a III-a și găsiînd forme susceptibile de a fi considerate imperativ de persoană I plural, am exprimat ideea că, la fel ca în alte limbi, și în română se poate vorbi de imperativ la toate persoanele gramaticale.

⁴ De această desinență ne-am ocupat pe larg în articolul citat în nota anterioară, p. 93—96, insistînd asupra faptului că în textele vechi cercetate desinența în discuție a fost *-iz* tonic sau a tonic atunci cînd radicalul verbului avea terminația consonantică.

⁵ În sprijinul acestei ipoteze se poate invoca o formă ca *să nu vine*, CPB, 144—145/21—1.

⁶ Pentru cazul particular *nu faci* I, CPB 194/8, vezi C. Dimitriu, *Observații în legătură cu categoriile gramaticale de diateză și mod în unele texte românești*, în AUL, XXV, 1979, p. 76.

III-a singular a prezentului indicativ), și anume : -e, la *ocolțește*, CPB, 444/13-14; *te curățește*, CV, 30/12—13; *adauge*, CT, 158^v 13; -ă, la *aruncă*, CPB, 433/12; *arată*, CV, 120/8; *adună*, CT, 147^r 23; -o, la *ado*, CPB, 436/5; *vino*, CT, 15^r 12.

Și la persoana a II-a singular găsim că de la textele vechi la textul modern se produce o renunțare la variantele desinențelor, aici întâlnind — ca desinențe comune prezentului indicativ, prezentului conjunctiv și imperativului — pe -i (*socoți*, SB, 553; *să nu te superi*, SB, 553; *vezi!* SB, 634) și pe -o: *să strigi* (= *să strig*), SB, 584; *nu încurcal*, SB, 643; *nu te duce!*, SB, 610; *nu te îndoi!*, SB, 601 etc., iar ca desinențe ale imperativului diferite de persoana a II-a singular a prezentului indicativ și conjunctiv, pe -e (*aprinde*, SB, 634) și pe -ă (*coboară*, SB, 634).

Persoana a III-a singular de la prezentul indicativ, prezentul conjunctiv și imperativ are în textele vechi cercetate două desinențe foarte frecvente : -e (*aude*, CPB, 183/3; *se protiveste*, CV, 151/2; *să acoapere*, CT, 132^r 10; *fie*, CPB, 438/16—17; CT, 17^v 18 etc.); -ă (*caută*, CPB, 273/6; *să aibă*, CV, 110/2; *să aducă*, CT, 81^r 4; *ducă-se*, CPB, 412/14; *facă*, CV, 134/6 etc.). Pe lângă acestea, mai găsim : -o, numai la verbul *ploua* și numai în CT, 9^r 23; -u, numai la auxiliarul *au* din structura perfectului compus⁷ (*botezal-au*, CPB, 6/19; *au fostu*, CV, 74/3; *au auzit*, CT, 187^r 23 etc.); -o, atât la verbe ca *bă-o*, CPB, 411/15; *stă-o*, CV, 133/5; *nu vră-o*, CT, 3^v 16, cât și la verbul *nu ști-o*⁸, CPB, 352/19; CV, 12/1 etc.

Din aceste desinențe din epoca veche, limba română modernă a pierdut pe -u de la auxiliarul perfectului compus (*a cumpărat*, SB, 531) și pe -o de la verbul *a ploua* (în SB nu apare forma *plouă*). Cât privește desinența -o, aceasta a fost înlocuită cu -e la *știe*, SB, 536, și menținută la prezentul indicativ al verbelor de tipul *bea-o*, SB, 599 (la prezentul conjunctiv, verbele de acest tip apar numai cu forma populară *să beie*, SB, 516; *să deie*, SB, 538; *să iei*, SB, 621; *să steie*, SB, 652). În felul acesta, la persoana a III-a singular a verbelor predicative din textul modern sînt frecvente doar desinențele -e (*se ntoarce*, SB, 531; *să cinte*, SB, 513; *fie*, SB, 616) și -ă (*așteaptă*, SB, 518; *să vadă*, SB, 531; *ardă-te*, SB, 520).

La persoana I plural, desinențele de la prezentul indicativului și conjunctivului (pentru *nu iubiremu-ne* și *blăm*, vezi trimiterea din nota 3) au, în textele vechi cercetate, numai trei variante: -m, puțin utilizată numai în CPB și CT și numai cu condiția suprascrierii finalei verbului (*auzim*, CPB, 15/7; *se ferim*, CPB, 358/18; *avem*, CT, 4^v 6; *să facem*, CT, 36^r 8); -mă, numai în CPB, unde apare rar (*ne suimă*, CPB, 424/18; *se luămă*, CPB, 215/18) și în CT, unde este foarte

⁷ Forma *stă* (CV, 77/7; CT, 125^v 8) am înregistrat-o în articolul citat în nota 6, p. 79; Menționăm aici și grafia *пасаж*, CPB, 436/2, care credem că reprezintă o greșeală de scriere pentru *паса* !

⁸ Pentru forma a a auxiliarului de la persoana a III-a singular a perfectului compus în textele cercetate, vezi articolul citat în nota 1, p. 67.

⁹ Vezi Al. Rosetti, *Istoria limbii române*, București 1978, p. 561 și 573. Precizăm că, sub aspectul folosirii acestui verb, CT reprezintă textul cu limba cea mai apropiată de stadiul actual întrucît cunoaște exclusiv forma cu desinența analogică -e (*știe*, CT, 10^r 10); la polul opus se află CV, a cărui limbă are aspectul cel mai arhaic, deoarece conține exclusiv forma cu desinența etimologică -o (în ediția *Codiceului Voronețean* publicată de Mariana Costinescu în 1981, se indică — la p. 86^v marginal — și forma analogică *știe*, dar în fotocopie această formă nu se observă); în sfârșit, CPB reprezintă un grai de tranziție, pentru că aici apare și o formă — indicată mai sus — etimologică, dar și șase forme analogice (de exemplu *știe*, 210/9).

frecventă (*avămū*, CT, 118^r 15—16, *să băgămū*, CT, 6^r 22); *-mu*, în toate cele trei texte vechi cercetate, dar în CPB și CV apare frecvent și indiferent de vecinătăți (*vremu*, CPB, 215/18, *se auzimu*, CPB, 113/14; *aflămu*, CV, 48/10, *se a <u>dzimu*, CV, 102/10), în timp ce în CT este foarte rară și numai când verbului îi urmează imediat o formă pronominală conjunctă (*tēmemu-ne*, CT, 45^v10). În textul modern cercetat, persoana I plural a prezentului indicativ și conjunctiv are o singură realizare, anume *-m* (*ne grăbim*, SB, 571, *să admitem*, SB, 567).

Dacă facem abstracție de *-ŭ* (în chirilică *-у*) din prezentul indicativ *nu cărețū*, CPB, 285/12, și din imperativul *nu iubirițū*, CPB, 333/18, atunci putem spune că persoana a II-a plural nu cunoaște variante ale desinențelor, întrucât atât în textele vechi, cât și în textul modern, desinența prezentului indicativ, a prezentului conjunctiv și a imperativului este *-ți*: *vedeți*, CPB, 206/21, *se vestiți*, CPB, 309/3—4, *auziți!*, CPB, 275/11—12; *așteptați* 92/8, *se aveți*, CV, 109/10, *ascultați!*, CV, 46/14; *aruncați*, CT, 209^r8, *să vă duceți*, CT, 221^v 1, *cădeți!*, CT, 176^r 4; *spuneți*, SB, 616, *să aduceți*, SB, 584, *dați!*, SB, 642.

La persoana a III-a plural a prezentului indicativ, desinențele din textele vechi cercetate pot fi: *-ă* (*caută*¹⁰, CPB, 109/6, *aștiaptă*, CV, 20/3—4, *săceră*, CT, 11^r21); *-ø*, în cazuri rare și numai dacă finalul verbului este suprascris (*fac-ø*, CPB, 448/20; *vor-ø cruța*, CV, 21/13—14, și chiar *răpaus-ø*, CV, 160/12; *vor-ø aduna*, CT, 53^v3); *-ă*, întâlnită sporadic în CPB (*proroci-vorū*, CPB, 17/21, *sintū*, CPB, 162/12), inexistentă în CV și foarte frecventă în CT (*aducū*, CT, 222^r 15); *-u*, numai la *a avea* (*fost-au*, CPB, 2/6, *au*, CV, 12/14, *au dată*, CT, 110^r 5) și numai dacă desinența este precedată de o vocală (*știu*, CPB, 238/12, CV, 52/5; *bēu*, CT, 124^v 16) sau când radicalul are terminație consonantică—această ultimă situație apărând destul de frecvent în CPB (*domnescu*, CPB, 420/11), reprezentând unica posibilitate în CV (*grădescu*, CV, 60/11) și neîntâlnindu-se în CT (facem abstracție de cazurile în care verbul este urmat de un pronume conjunct, de tipul *nevădescu-se*, CT, 157^v1).

La prezentul conjunctivului (imperativul nu se întâlnește în textele vechi cercetate la această persoană), persoana a III-a plural poate avea: desinența *-ă* la verbele cu desinența *-ø*, *-ă* sau *-u* la prezentul indicativului (*se ducă-se*, CPB, 247/17, *se aducă*, CV, 50/11—12, *să aducă*, CT, 94^v 19); desinența *-e* la verbele cu desinența *-ă* la prezentul indicativului (*se cheme*, CPB, 267/9, *se chiiame*, CV, 108/12, *să afle*, CT, 125 6^v); *-ø* la verbele cu desinența *-u* la prezentul indicativului (*să dē-ø*, CPB, 190/16; *să bē-ø*, CV, 49/14, CT, 43^r 12).

În textul modern, la persoana a III-a plural a prezentului indicativ dispăre desinența *-ă*, iar desinența *-u* își restringe întrebuințarea la *a avea* (*au văzu!*, SB, 587) și la verbele în care poate fi precedată de o vocală (*stau*, SB, 569), astfel încât desinențele frecvente acum sînt doar *-ă* (*arată*, SB, 637) și *ø* (*trăiesc-ø*). Desinența *-ă* apare și la persoana a III-a plural a prezentului conjunctiv și la imperativ la verbele care la prezentul indicativ au desinența *-ø* (*să ardă*, SB, 600; *facă*, SB, 556), numai la prezentul conjunctivului (pentru imperativ nefiind exemple în SB) fiind atestată și desinența *-e* la verbele care la prezentul indicativului au desinența *-ă* (*să umble*, SB, 555). Deși apare în limba literară modernă,

¹⁰ În *sintuă*, CPB, 296/2, considerăm că avem de-a face cu o greșeală de scriere.

totuși desinența *-ø* nu este atestată în SB la verbele care la prezentul indicativului au desinența *-u* precedată de vocală, în textul sadovenian cercetat la aceste verbe utilizându-se forma populară cu desinența *-(i)e*, de tipul *să deie*, SB, 609, *să steie*, SB, 634 etc.

3. La imperfectul indicativ, textele vechi oferă mai puține variante ale desinențelor. Astfel, la singularul persoanei I, verbele predicative au exclusiv desinența etimologică *-ø*: *era-ø*, CPB, 118/9, CV, 42/5, CT, 56^v 16; *lăsa-ø*, CV, 42/11; *nu mă sfîia-ø*, CT, 227^v 1 etc. Numai dacă admitem că auxiliarul de la condițional-optativ este imperfectul lui *a vrea* (vezi lucrarea citată în nota 2, p. 192—193), atunci găsim la acesta unele variante, și anume: *-u* (în chirilică *-š* sau *-ov*), numai în CPB (*vrêrêșu*, CPB, 406/11; *sêșu pune*, CPB, 86/5—6); *-ă* (în chirilică *-к*), numai în CT (*n-așu face*, CT, 209^r 20); *-i*, numai în CV și CT (*vrêrêși*, CV, 70/14; *ași spune*, CT, 174^r 14).

La pluralul persoanei I a imperfectului, toate verbele din textele vechi cercetate au desinența sau *-mă* (în chirilică *-мк*), care apare doar în CT (*prorociamă*, CT, 13^r 14), sau *-mu* (în chirilică *-мš* sau *-мov*), întâlnită doar în CPB și CV (*ascultamu*, CPB, 421/3—4; *eramu*, CV, 87/5).

Nici una din desinențele persoanei I singular și plural ale imperfectului din textele vechi cercetate nu mai apare și în textul modern, unde la auxiliarul din structura persoanei I de la condițional-optativ apare desinența *-ø* (*n-aș-ø zice*, SB, 577), iar la singularul și pluralul imperfect de la verbele predicative desinența este *-m* (*așteptam*, SB, 534; *eram*, SB, 568).

La polul opus persoanei I se află persoana a II-a a imperfectului care, atât la singular, cât și la plural, are câte o singură desinență — aceeași din epoca veche pînă în cea modernă — și anume: *-i* la singular (*mergeai*, CPB, 97/7—8; *iubiiai*, CT, 209^v 21; *credeai*, SB, 643); *-ți* la plural (*erați*, CPB, 310/18; *făceaiți*, CT, 57^r 23).

La persoana a III-a singular și plural a imperfectului din textele vechi cercetate apar din nou diferențe între verbul auxiliar din structura condițional-optativului, la care desinența este *-ă* (*vrêrară*, CPB, 238/14; *ară vrê*, CV, 52/7; *ară cêre*, CT, 12^v 56), și verbele predicative, care au desinența *-ø*: (el) *cinstiia-ø*, CPB, 259/3; (el) *punrea-ø*, CV, 96/3; (el) *știia-ø*, CT, 184^v 4; (ei) *aștepta-ø*, CPB, 257/15; (ei) *adăsta-ø*, CV, 156/4; (ei) *ținea-ø*, CT, 174^r 3. Din aceste desinențe, în textul modern se mai întâlnesc doar *-ø* de la singularul persoanei a III-a a imperfectului verbelor predicative (*înțelegea-ø*, SB, 534), care se generalizează și la singularul și pluralul auxiliarului din structura condițional-optativului (*ar-ø fi*, SB, 577; *n-ar-ø ieși*, SB, 569), iar la pluralul persoanei a III-a a imperfectului verbelor predicative desinența este *-u* (*ascultau*, SB, 582).

4. La perfectul simplu și mai mult ca perfect (ultimul avînd forme numai pentru persoana a III-a singular și plural în textele cercetate), găsim de asemenea variante ale desinențelor în limba română veche. Astfel, la persoana I singular a perfectului simplu, la câteva verbe din CPB și CT apare desinența *-i* (*văzui*, CPB, 20/12; *mă născui*, CT, 228^v 8). În mod obișnuit, însă, singularul persoanei I a perfectului simplu este marcat prin desinența *-iu*¹¹ (*cîntaiu*, CPB, 118/19; *aftaiu*, CV, 55/1; *dobîndiuu*, CT, 55^v 21). La

¹¹ Ceea ce în indicele alcătuit de I.G. Sbiera la CV (p. 250) este considerat ca o grafie particulară a lui *vraiu* (54/12) reprezintă — după cum se vede în fotocopia paginii 27 din ediția publicată de Mariana Costinescu — o formă de imperfect, și anume, *vrê*.

ceea ce numim convențional perfectul etimologic, sporadic apare desinența-*ø* în CPB dacă finalul verbului este suprascris (*tremeș-ø*, CPB, 109/11) sau desinența-*i* (*aleși*, CT, 221^r 24). De cele mai multe ori, însă, la aceste forme verbale de persoană I se utilizează desinența -*u*¹² (în chirilică -*ø* sau -*oy*) în CPB și CV (*destinșu*, CPB, 74/2; *cunoscutu*, CPB, 333/1; *adușu*, CV, 54/14—14 etc.) și desinența -*ă* (în chirilică -*ь*) în CT (*scoșu*, CT, 229^r 4).

La pluralul persoanei I, desinența este -*m* în câteva exemple din CPB și CV la care finala verbului este suprascrisă (*destinsem*, CPB, 246/1; *tăcum*, CV, 28/6). Dacă facem abstracție de cele câteva apariții ale desinenței -*mă* (în chirilică -*мь*) din CPB, atunci putem spune că această persoană este marcată prin -*mu* (în chirilică -*мъ* sau -*моу*) în CPB și CV (*căzumu*, CPB, 239/7; *aflămu*, CV, 24/10) și prin -*mă* (în chirilică -*мь*) în CT (*putumă*, CT, 37^r 3).

Persoana a II-a singular a perfectului simplu este marcată în toate textele vechi cercetate prin desinența -*și*, care este puțin folosită în CPB¹³ (*fuseși*, CPB, 424/14), dar frecventă în CV (*audziși*, CV, 41/7) și CT (*blăstemași*, CT, 95^r 7). Această desinență cunoaște frecvent varianta -*șu* în CPB și CT (*bl <ago>sl <o>vișu*, CPB, 450/21; *îmbătrinișu*, CT, 234^r 24) și uneori — când consoana finală e suprascrisă — varianta -*ș* în CPB și CV (*feceș*, CPB, 113/10; *vădzuș*, CV, 41/7).

La pluralul persoanei a II-a, se întrebuintează exclusiv forma arhaică de perfect, care în textele cercetate vechi nu cunoaște o desinență comună, ci: în CPB și CV se întrebuintează cel mai adesea desinența -*u* (în chirilică -*ø* sau -*oy*), în exemple ca *băgatu*, CPB, 53/10, *adusetu*, CV, 12/8—9; în CT apare numai desinența -*ă* (în chirilică -*ь*), în exemple de tipul *adăpată*, CT, 56^r 15, care se întâlnește sporadic și în CPB (*fecetu*, CPB, 37/3); cite o singură dată mai găsim desinența -*o* în CV (*uspătato-vă*, CV, 132/5) și desinența -*ø* — când finala este suprascrisă — în CPB (*cerșut-ø*, CPB, 31/14).

La singularul și pluralul persoanei a III-a a perfectului simplu și mai mult ca perfectului (forma sintetică), în textele cercetate (atât cele vechi, cât și cel modern), desinența este -*ø*, indiferent de sufixul cărpăia îi urmează¹⁴. Astfel, la singularul persoanei a III-a a perfectului simplu desinența -*ø* urmează întotdeauna sufixului gramatical al perfectului simplu: *bătu-ø*, CPB, 165/16—17; *aduse-ø*, CV, 45/14; *acoperi-ø*, CT, 28^r 24; *privi-ø*, SB, 525; *luo-ø*, CPB, 10/17, CV, 31/13, CT, 3^v 1; *dăde-ø*, CPB, 14/10, CV, 135/10, CT, 16^r 20; *venre-ø*, CV, 27/3; *înțelegu-ø*, CT, 174^r 18. La singularul persoanei a III-a a mai mult ca perfectului, desinența -*ø* apare după sufixul gramatical al mai mult ca perfectului: *chemase-ø*, CPB, 110/19; *adormise-ø*, CT, 15^r 19; *auzise-ø*, SB, 515. La pluralul persoanei a III-a a perfectului simplu, desinența -*ø* urmează obligatoriu sufixului flexionar -*ră*: *căutară-ø*, CPB, 63/18; *adauseră-ø*, CV, 37/3; *stătură-ø*, CT, 175^r 3—4; *poposiră-ø*, SB, 547. Cit

¹² În CT această desinență apare numai când verbul este urmat de o formă pronominală conjunctă (*dușu-mă*, CT, 56^r 5).

¹³ La 47/2 din CPB găsim românescul *pusăse* — în chirilică ПУШЕ — care traduce slavul ПОЛОЖИ, unde credem că avem de-a face cu o greșeală de scriere.

¹⁴ În CPB găsim unele grafii particulare, și anume: singularul persoanei a III-a a perfectului simplu în forma *nu cruț*, CPB, 341/13, explicabil prin suprascriserea consoanei finale la sfârșit de rînd; greșeală de scriere la singularul persoanei a III-a a perfectului simplu (cf. cf. НЕВОНЖЕ, CPB, 267/11—12 — în slavă ТЖЦАТНЦЕ), precum și la *posădit-se*, CPB, 393/8, cu sensul verbului *a se așeza* (cărnia în slavă îi corespunde ПОСАЖДАНИЕ 1).

privește persoana a III-a plural a mai mult ca perfectului, cu excepția lui *mulăseră-ø*, CPB, 64/14, unde *-ø* apare după sufixul flexionar *-ră-*, în textele vechi desinența *-ø* îi urmează sufixului gramatical al mai mult ca perfectului (*crezuse-ø*, CPB, 26/9; *se adurase-ø*, CV, 66/4—5; *fusese-ø*, CT, 178^r 2) și numai în textul modern sufixului flexionar *-ră-* (*impietriseră-ø*, SB, 632).

5. Ca mărci neaglutinate pentru persoană și număr, trebuie notate în primul rând verbele auxiliare, pe care le considerăm, convențional, fără structură morfologică (vezi lucrarea citată în nota 2, p. 338). La fel ca desinențele, și verbele auxiliare permit de obicei deosebirea textelor vechi, considerate global — unde verbele auxiliare au destul de multe variante fonetice — de textul modern, în care verbele auxiliare nu cunosc în principiu variante fonetice.

Verbul auxiliar *a fi* este de puține ori marcă a categoriilor gramaticale de persoană și număr, datorită faptului că, pe de o parte, modurile și timpurile în care apare în textele cercetate (viitorul anterior indicativ; perfectul conjunctivului și al condițional-optativului; prezentul și perfectul prezumtivului) sînt foarte puțin întrebuițate, iar pe de altă parte — cu excepția perfectului conjunctiv și al prezumtivului format pe baza conjunctivului (din textele vechi) — în structura acestor moduri și timpuri apare în principiu¹⁵ cu forma invariabilă de prezent infinitiv fără prepoziția morfem *a*, adică *fi*¹⁶: *fi-va faptu*, CPB, 294/7; *veți fi întrațu*, CT, 94^r 1; *se nu vrê fi menindu*, CPB, 244/13—14; *nu va fi așteptîndu*, CT, 54^r 10 etc. Numai în epoca veche și numai în cele cîteva ocurențe ale perfectului conjunctiv și ale prezumtivului format pe baza conjunctivului, auxiliarul *a fi*, cu forma de prezent conjunctiv variabil, constituie marca pentru persoană și număr: *să fiu luatû*, CT, 56^r 13; *să fii irecutû*, CT, 15^r 24; *să fie ăuzitû*, CT, 84^r 16; *se fie fiindu*, CPB, 195/11. În textul modern, însă, auxiliarul *a fi*, întotdeauna invariabil, nu constituie niciodată marca persoanei și a numărului: *să fi căzut*, SB, 532, *să fi ucis* SB, 637 etc.

Verbul auxiliar *a avea* marchează categoriile gramaticale de persoană și număr în ambele structuri din care face parte, adică perfectul compus și viitorul.

În structura perfectului compus, auxiliarul *a avea* la prezentul indicativului prezintă aspecte fonetice diferite în textele cercetate. Astfel, în două texte vechi, anume, CPB și CV, la persoana I singular și plural, auxiliarul apare cel mai frecvent cu *-u*, scris *-š* sau *-ø* (*fost-amu*, CPB, 339/2; *amu gustatu*, CV, 145/4), sau fără *-u* cînd consoana finală este suprascrisă (*ăuzit-am*, CPB, 62/13—14; *n-am știutu*, CV, 47/2) și — ca o excepție în CPB — cu *-ă* scris *-k* (*ădzut-amû*, CPB, 325/19—20). În al treilea text vechi cercetat, adică CT, însă, apare un singur aspect fonetic al auxiliarului *a avea* prin care se marchează persoana I singular și plural, și anume, acela cu *-ă* scris *-k* (*n-amû lucrătû*, CT, 203^r 4), și tot un singur aspect fonetic, dar cel fără *-u*, se găsește și în SB (*am înleles*, SB, 536).

¹⁵ Abateri apar numai în textele vechi la perfectul condițional-optativului, alcătuit din prezentul condițional-optativ sintetic al auxiliarului *a fi* și participiul verbului de bază (*se fare faptu*, CV, 134/14).

¹⁶ Uneori apare așa-numitul infinitiv lung: *firêș ascallîndu*, CV, 1/2—3 (în chirilică, după mai există un semn asemănător unui punct mai mare — vezi fotocopia din ediția publicată de Mariana Costinescu); *fir-ară fiîndû*, CT, 22^r 9—10.

Dacă — datorită inexistenței diferențelor de la singular la plural — la persoana I auxiliarul *a avea* marchează numai persoana (pentru număr utilizându-se alte morfeme), la persoana a II-a, auxiliarul *a avea*, dispunând de forme flexionare diferite la singular și plural — aceleași în epoca veche și în cea modernă¹⁷ — este marcă atât pentru persoană, cât și pentru număr: *dat-ai*, CPB, 21/6; *aflat-ai*, CT, 111/24; *ai adus*, SB, 533; *auxit-ați*, CPB, 6/7; *chinuit-ați*, CV, 164/6—7; *ați adus*, CT, 270^r 22; *ați călătorit*, SB, 641 etc.

La persoana a III-a a perfectului compus, auxiliarul *a avea* prezintă anumite deosebiri între epoca veche și cea modernă, ceea ce face ca în principiu el să marcheze în textele vechi numai persoana, numărul rezultând din alte morfeme. Ne referim la faptul că, față de textul modern, unde auxiliarul are la singularul persoanei a III-a exclusiv forma *a* (*a privegheat*, SB, 549), în textele vechi cercetate la singularul persoanei a III-a — în afară de cinci contexte în care auxiliarul apare cu forma *a* (*zisu-i-a*, CPB, 201/5; *a cunoscutu*, CV, 142/3 etc. — vezi articolul citat în nota 1, p. 67) — auxiliarul apare cu forma *au*¹⁸, identică deci, cu cea de la plural: *botezat-au*, CPB, 6/19; *au chiebatu*, CV, 164/4—5; *au adurmitu*, CT, 210^r 17. La pluralul persoanei a III-a, însă, perfectul compus este neschimbat de la textele vechi la cel modern în privința auxiliarului: *fost-au*, CPB, 2/6; *n-au făcutu*, CV, 119/7; *au dat*, CT, 110^r 3; *au apucat*, SB, 586 etc.

Frecvența redusă a viitorului cu *a avea* (mai ales în textele vechi — vezi articolul citat în nota 1, p. 69) explică paradigma incompletă a auxiliarului *a avea* din această structură. Indiferent de faptul că verbul de bază este la infinitiv (ca în textele vechi) sau la conjunctiv (ca în textul modern), auxiliarul *a avea* de la această formă de viitor — cu flexiune identică cu a predicativului — marchează în textele cercetate categoriile gramaticale de persoană și număr: *amă a grăi*, CT, 202^v 4—5, *am să mă așez*, SB, 561; *ai să arăți*, SB, 635; *are a-ncape*, CPB, 405/12—13, *are a chinui*, CT, 36^v 8, *are să-nfrieze*, SB, 622; *nu aveți a vedea*, CPB, 264/6, *aveți să spuneți*, SB, 646; *n-au a fi*, CT, 35^r 22—23, *au să se lumineze*, SB, 633.

Dacă admitem că în structura viitorului indicativ și a prezentului și perfectului condițional-optativ, precum și a prezumtivului format pe baza acestora, auxiliarul este *a vrea* (vezi lucrarea citată în nota 2, p. 191—193), atunci găsim că și auxiliarul *a vrea* — avînd, cu o singură excepție (vezi mai departe), forme flexionare distincte pentru fiecare persoană și ambele numere — marchează categoriile gramaticale de persoană și număr la timpurile și modurile în structura cărora apare.

Prezentul auxiliarului *a vrea* din structura viitorului indicativ și a prezumtivului format pe baza acestuia nu cunoaște nici o omonimie în flexiune pentru persoană și număr și de aceea marchează întotdeauna aceste categorii

¹⁷ Diferențele de la epoca veche la cea modernă sînt numai de natură grafică, uneori auxiliarul apărînd „contopit” cu un alt cuvînt, datorită slovelor chirilice prin care se marchează diftongii *ea* (ѧ) și *ia* (ѧа): *dezlegatu-tăi* (Иѧѧ), CPB, 405/4—5, *spusu-măii* (Мѧѧѧ), CPB, 21/9, *lăi* (ѧѧ), CT, 228^r 23, *undăși pusă*, CT, 108^r 23 etc.

¹⁸ Notăm și aici unele grafii mai deosebite, atât la singular cît și la plural (vezi și nota anterioară): *delungatu-său*, CPB, 168/5, *cela ceu lucratu*, CPB 455/16, *său ivitu*, CV, 143/4, *tău aplecatu*, CT, 144^r 13, *adunatu-sau*, CPB, 11/21, *seta să u finutu*, CPB, 457/9, *tău purtat*, CT 144^r 12 etc.

gramaticale. Reamintim (vezi articolul citat în nota 1, p. 68–70) că, pe lângă forme comune tuturor textelor cercetate (*voi* din *voi da*, CPB, 28/19, *spure-voi*, CV, 62/14, *nu voi grăi*, CT, 220^r 18–19, *voi trece*, SB, 616; *va* din *auzi-va*, CPB, 370/4, *acoperi-va*, CV, 136/3, *va aduna*, CT, 21^r 20, *se va mântui*, SB, 622; *vom* din *mărge-vom* — cu consoana finală suprascrisă — CT, 233^v 21, *vom ruga*, SB, 663; *veți* din *veți afla*, CT, 3^r 4, *veți ajuta*, SB, 644; *vor* din *avea-vor*, CPB 211/7, *nu vor cruța*, CV, 21/13–14, *vor aduna*, CT, 53^v 3 — în ultimele trei exemple, consoana finală este suprascrisă —, *vor fi*, SB, 640), există și variante fonetice prin care textele vechi se deosebesc de cel modern: *voiu* (din *voiu arăta*, CPB, 64/21, *voiu afla*, CV, 38/7, *asemăna-voiu*, CT, 22^r 8), față de *oi* (din *oi spune*, SB, 616); *ver(i)* (din *fi-veri*, CPB, 136/11, CV, 119/2; *veri fi chemat*, CT, 152^r 2; *ver fi*, CT, 123^r 13), față de *vei* (din *vei bea*, SB, 655); *ii* (din *ii spune*, SB, 635) sau *i* (din *te-i fi ducind*, SB, 582); *vrê* (din *fi-vrê*, CPB, 252/19, numai dacă aici avem de-a face cu viitorul indicativ și nu cu prezentul condițional-optativ, față de *a* (din *a cunoaște*, SB, 622); *vrem* — cu finala suprascrisă — (din *care-vrem*, CPB, 358/15–16; *vrem aștepta*, CT, 129^v 4–5), *vrăm* — de asemenea cu finala suprascrisă — (din *vrăm minca*, CPB, 430/10–11), *vremă* (din *fi-vremă*, CPB, 353/5–6; *vremă bea*, CT, 11^v 15), *vămă* (din *nu vămă afla*, CT, 199^v 17) sau *vremu* (din *lua-vremu*, CPB, 358/16; *vremu face*, CV, 130/7–8), față de *om* (din *om face*, SB, 663); *vreți* (din *fi-vreți*, CPB, 7/14; *vreți căula*, CB, 116/13), față de care în textul modern nu apare nici o formă neliterară; *vorū* din *vorū fi*, CPB, 211/20; *vorū afla*, CT, 12^v 24–13^r 1) sau *voru* (din *fi-voru*, CPB, 397/1; *intra -voru*, CV, 21/12), față de *or* (din *or face*, SB, 634).

Imperfectul¹⁹ auxiliarului *a vrea* din structura condițional-optativului și a prezumtivului format pe baza acestuia are — indiferent de grafie²⁰ și de faptul că precede sau urmează verbul de bază — forme diferite pentru persoană și — în afara persoanei a III-a — și pentru număr. Aceasta înseamnă că, exceptând numărul de la persoana a III-a (care rezultă din context), singularul și pluralul persoanelor I și a II-a sint marcate, în toate textele cercetate (cu unele diferențe de la epoca veche la cea modernă) prin formele de imperfect ale auxiliarului *a vrea*: *sêșu pune*, CPB, 86/5–6, *rugarêși*, CV, 81/10, *ași întreba*, CT, 174^r 15, *n-așu fi venit*, CT, 221^v 19–20, *n-aș crede*, SB, 542; *putea-m-ai*, CT, 80^r 24, *dêi fi fostu*, CT, 211^r 16, *ai cunoaște*, SB, 623: *fir-ară*, CPB, 350/20, *nu vrê fi menindu*, CPB, 244/13–14, *ară fi*, CV, 130/12, *teră da*, CT, 288^r 23, *ară fi fostu*, CT, 304^v 12, *ar cununa*, SB, 573; *se îmblarêmu*, CPB, 327/19, *vrêrêmu*, CT, 213^v 21, *amū zice*, CT, 45^v 9, *am dori*, SB, 514: *sêși avê*, CPB, 393/5–6, *grăirêși*, CT, 158^v 17, *ași avê*, CT, 45^r 23, *fi-vrêți*, CT, 193^v 4: *fir-ară*, CPB, 284/21, *sêră atinge*, CT, 82^v 25, *n-ară fi avindu*, CT, 221^r 21 etc.

¹⁹ Dacă în structura condițional-optativului și a prezumtivului format pe baza acestuia intră perfectul compus al auxiliarului *a vrea* (*n-au vrutu spregice*, CV, 82/12, *au vrutu fi fiind*, CT, 22^r 24, *amū vrut*, *fi fiindu*, CT, 51^r 11–12 etc.), atunci persoana și numărul sint marcate prin auxiliarul *a avea* din structura perfectului compus (eventual asociindu-se și alte mărci).

²⁰ Ne referim, de exemplu, la faptul că slova chirilică *к* (pe care o redăm convențional, prin *ë*), marcând diftongul *ea*, obligă la scrierea într-un singur cuvânt a auxiliarului *a vrea* și a verbului de bază sau a vreunui alt cuvânt ce însoțește verbul de bază (*arunca-sêră*, CPB 401/21). Vezi și nota 17.

6. Celelalte mărci ale categoriilor gramaticale de persoană și număr se întîlnesc în toate textele cercetate²¹ mult mai rar decît desinențele și verbele auxiliare și sint de obicei secundare, întrucît în principiu dublează desinențele sau verbele auxiliare. Astfel, formele neaccentuate de acuzativ ale pronumelor reflexive — atît cele propriu-zise, cît și cele împrumutate — reprezintă de obicei mărci redundante pentru persoană și (exceptînd persoana a III-a, unde de obicei numărul rezultă din context) și pentru număr în toate textele cercetate (și din epoca veche, și din cea modernă) : *rugaiu-me*, CPB, 112/11, *apropiiau-me*, CV, 54/9, *întoarce-mă-voi*, CT, 144^r 3, *să mă alătur*, SB, 568 ; *însurași-te*, CPB, 405/7—8, *drăcești-te*, CV, 80/8, *încingei-te*, CT, 224^v 22—23, *te duceai*, SB, 625 ; *cuvine-se*, CPB, 33/11, *apropie-se*, CV, 133/2, *se amîstuiaste*, CT, 32^v 11, *se îndreptase*, SB, 622 ; *ne suimă*, CPB, 424/18, *blăstemămu-nă*, CV, 50/7, *tēmemu-ne*, CT, 45^v 10, *ne-am oprit*, SB, 614 ; *ciudii-vă*, CPB, 30/15, *lăudați-vă*, CV, 130/14, *nu vă atingeți*, CT, 145^v 3, *vă duceți*, SB, 596 ; *se bucură*, CPB, 406/2, *izecenii-a-se*, CV, 3/9, *chēmă-se*, CT, 126^r 2, *se alină*, SB, 526.

Redundante, la persoană și număr, pot fi și alternanțele fonetice (compară *faeu*, CPB, 381/21, cu *faeem*, CPB, 30/20 ; *cređu*, CV, 120j13, cu *credzi*, CV, 120/11 ; *mergü*, CT, 218^v 5, cu *mërgemü*, CT, 92^r 10 ; *due*, SB, 557, cu *ducem*, SB, 611), accentul în context (compară imperativele *crezi !*, CPB, 243/7, *auziți !*, CV, 117/7, *căutați !*, CT, 11^r 19, *dați !*, SB, 642, cu formele de indicativ corespunzătoare *crezi*, CPB, 243/9, *auziți*, CV, 8/10, *căutați*, CT, 25^v 2, *dați*, SB, 523) și contextul, înțeles ca orice element exterior prin care se identifică persoana și numărul verbului respectiv (de exemplu, numele-subiect dublează desinența, auxiliarul sau pronumele reflexiv : *tu bine feces-ø*, CPB, 113/9—10 ; *tu gonești*, CV, 39/6 ; *eu m-amă botezatü*, CT, 93^r 8 ; *să arăfi și dumneata*, SB, 635). Notăm, însă, că în cazuri mai rare, dar comune tuturor textelor cercetate, mărcile pentru persoană și număr mai puțin frecvente trebuie considerate principale²², dacã desinența și auxiliarul, mărci principale prin excelență, nu au capacitatea de a indica persoana și (sau) numărul verbului respectiv. Astfel, desinența -ø de la singularul și pluralul persoanei a III-a a perfectului simplu face ca sufixul flexionar -ră- să distingă singularul de plural la acest timp (compară *dēderă*, CPB, 13/6, cu *dēde-ø*, CPB, 14/10 ; *aduseră*, CV, 17/1, cu *aduse-ø*, CV, 45/14 ; *bătură*, CT, 63^v 12, cu *bătu-ø*, CT, 228^v 21 ; *aduseră*, SB, 661, cu *aduse-ø*, SB, 524) ; desinența sau auxiliarul cu formă identică la persoane și numere diferite permite pronumelui reflexiv din structura verbului să discearnă în cazul omonimiei respective (compară *năddescu-me*, CPB, 377/17—18, cu *chinuescu-se*, CPB, 282/1 ; *me* drăcescu, CV, 80/11, cu *se înglodzescu*, CV, 130/13—14 ; *m-amu botezatü*, CT, 93^r 8, cu

²¹ Excepție în acest sens constituie doar alternanțele fonetice care, uneori, diferențiază textele vechi de textul modern. Ne referim la faptul că în textul modern deosebirea dintre persoana I și a II-a singular a prezentului indicativ și conjunctiv de la unele verbe se realizează numai în scris prin opoziția desinențelor -g ~ -i (*duc-g*, SB, 557 ~ *duc-i*, SB, 559), întrucît în vorbire desinența este -g la ambele persoane (*duc-ø* ~ *duc-ø*). În limba română veche, însă, persoanele I și a II-a de la prezentul indicativ și conjunctiv de la toate verbele se deosebesc și în limba scrisă, și în limba vorbită, prin opoziția desinențelor -u(ü) ~ -ø (compară *se mergu*, CPB, 120/5, cu *se mergi*, CPB, 443/3 ; *faeu*, CV, 20/5, cu *faci*, CV, 120/12 ; *mergü*, CT, 218^v 5, cu *mergi*, CT, 149^v 3).

²² Vezi lucrarea citată în nota 2, p. 336—341.

ne-amu muncitū, CT, 122^v 20—21 ; m-am gîndit, SB, 556, cu ne-am înțeles, SB, 614) ; omonimia desinențială posibilă la persoana a II-a singular a imperativului pozitiv și la persoana a III-a singular a indicativului prezent are ca urmare diferențierea acestor persoane și numere cu ajutorul accentului în context (compară *arată !*, CPB, 12/19, CV, 120/8, cu *arată*, CPB, 319/21, CV, 167/12 ; *adună !*, CT, 147^r 23, cu *adună*, CT, 51^v 12 ; *află !*, SB, 534, cu *află*, SB, 636) ; în sfîrșit, datorită faptului că singularul și pluralul persoanei a III-a de la prezentul conjunctiv are structură identică, recunoașterea numărului se face aici cu ajutorul contextului (verbe ca *se nu botîeze-se*, CPB, 117/6—7, *se se dezlețe*, CV, 13/5—6, *să se cheme*, CT, 44^v, 10, *să se alătore*, SB, 652, sînt la singular grație contextului — mai exact, subiectelor *neștine*, *ceva*, *casa* și, respectiv, *munteanca*).

7. Ideile generale ce se pot desprinde din cercetarea de față sînt următoarele :

a) Conținutul operei impune selectarea unei anumite persoane gramaticale (aflată la un număr oarecare), în textele dominant epice — cum sînt cele avute aici în vedere — frecvența cea mai mare avînd-o persoana a III-a (vezi 1). În afara ideii că la imperativul din limba română veche se poate vorbi de toate persoanele gramaticale și că — de asemenea în epoca veche — perfectul simplu va fi aparținut normei (vezi 1), materialul avut în vedere arată că prima atestare a auxiliarului *a* la persoana a III-a singular a perfectului compus este cea din CPB (vezi 5).

b) Mărcile cele mai frecvente și — în majoritatea cazurilor — principale pentru persoană și număr sînt desinențele și verbele auxiliare, față de care pronumele reflexive, alternanțele fonetice, accentul în context, sufixele flexionare și contextul — mai rar întrebunțate — pot fi considerate în principiu secundare. Din punctul de vedere al mărcilor principale, se observă în general o evoluție de la textele vechi cercetate considerate global, unde desinențele și verbele auxiliare au de obicei destul de multe variante fonetice (uneori și grafice), la epoca modernă, unde variantele desinențelor și verbelor auxiliare apar foarte rar. De exemplu, față de limbă literară modernă, unde persoana I singular a perfectului simplu are, potrivit normelor, exclusiv desinența *-i*, în textele vechi desinența perfectului sintetic apare — în afară de varianta *-i* (*văzui*) — și în variantele *-iu* (*cîntaiu*), *-ø* (*tremeș-ø*), *-u* (*destinșu*) sau *-ă* (*scoșu*) ; la persoana I plural a viitorului cu *a vrea*, în textele vechi auxiliarul cunoaște formele *vrein*, *vrăm*, *vrēmă*, *vămă*, *vreu*, în timp ce în textul modern auxiliarul apare doar cu formele *vom* sau *om* ș.a.m.d. (vezi 2—6).

c) Totalitatea mărcilor pentru persoană și număr permite o anumită grupare a textelor vechi în funcție de graiurile pe care acestea le reprezintă. Astfel, desinența *-u* (de la persoana I singular și a III-a plural a prezentului indicativ), desinența *-mu* (de la persoana I plural a prezentului și imperfectului indicativ și a prezentului conjunctiv), auxiliarul *amu* (de la persoana I singular și plural a perfectului compus indicativ) etc. se întîlnesc în mod obișnuit în CV, care reprezintă un grai de tip nordic ; pentru aceleași timpuri și moduri, însă, în CT, care reprezintă un grai de tip sudic, găsim desinențele *-ă*, *-mă* și auxiliarul *amă* ; prezența ambelor forme ale acestor mărci (adică atît *-u*, *-mu*, *amu*, cît și *-ă*, *-mă*, *amă*) în CPB arată că acest text — care constituie obiectul principal al atenției studiului de față — va fi reprezentînd un grai de tranziție (vezi 2—6).

LES CATÉGORIES GRAMMATICALES DE PERSONNE ET DE NOMBRE
DANS QUELQUES TEXTES ROUMAINS

RÉSUMÉ

Les catégories grammaticales de personne et de nombre — à l'intérieur des formes verbales — sont analysées à partir d'un corpus linguistique formé de trois textes anciens (*Codicele popii Bratul*, *Codicele Voroneșean*, *Tetraevanghelul de Coresi*) et d'un texte moderne (*Baltagul de Sădoveanu*) ; les conclusions qui s'en détachent sont susceptibles d'intéresser les spécialistes.

Il s'agit tout d'abord de l'intérêt que peut présenter l'étude de la langue de *Codicele popii Bratul*, texte où apparaissent les premières attestations de l'auxiliaire *a* à la IIIe personne du singulier du passé composé.

Une place à part doit être faite à l'évolution des désinences et des verbes auxiliaires qui comportent — dans l'ensemble des textes anciens dépouillés — un nombre de variantes sensiblement supérieur à celui enregistré pour le texte moderne (par exemple, pour la I^e personne du pluriel du futur construit avec *a vrea* les textes anciens connaissent pour l'auxiliaire les formes *vrem*, *vrăm*, *vremă*, *vămă*, *vremu*, tandis que le texte moderne comporte seulement les formes *vom* ou *om*).

La totalité des marques de personne et de nombre permet, finalement, un groupement des textes anciens suivant les parlers régionaux qu'ils représentent. Les désinences *-u* (pour la I^e personne du singulier et la IIIe du pluriel de l'indicatif présent) et *-mu* (pour la I^e personne du pluriel du présent et de l'imparfait de l'indicatif et pour le présent du subjonctif), l'auxiliaire *amu* (I^e personne du singulier et du pluriel pour le passé composé de l'indicatif), etc. sont propres au *Codicele Voroneșean* qui illustre un parler de type nordique ; les mêmes situations linguistiques comportent les désinences *-ă*, *-mă* et l'auxiliaire *amă* dans le *Tetraevanghelul de Coresi*, représentent un parler spécifiques au Sud du pays ; la présence simultanée des deux formes de ces marques grammaticales (*-u*, *-mu*, *amu* et *-ă*, *-mă*, *amă*) dans le *Codicele popii Bratul* prouve que ce texte — objet central de la présente analyse — peut être considéré comme illustrant un parler de transition.

Facultatea de Filologie
Iași, Calea 23 August, nr. 11